Merényi könyvére jellemző, hogy közismert események leírása újonnan feltárt anyagokkal, közhelyszerű folyamatok bemutatása új elemzési kísérletekkel váltakozik. Értékelései felett néha el kell gondolkoznunk, például: lehet-e Andrássyt dilettánsnak és levitézlettnek minősíteni, a wilsoni pontok és a központi hatalmak imperializmusa közé egyenlőségjelet tenni, a Habsburg-birodalom felbomlását aktuálpolitikai okokra és nem alapvető „centrifugális erőkre" visszavezetni.

Merényi könyvére jellemző, hogy közismert események leírását újonnan feltárt anyagokkal, közhelyszerű folyamatok bemutatását új elemzéssel kísérli meg. Erre utal, amikor hangsúlyozza, hogy „Az egykori Monarchia 1918. október 31-én bomlott fel végleg". A könyvet elsősorban a politikatörténet iránt érdeklődőknek ajánljuk, mert az őszirózsás forradalom napja valóban sorsdöntő történelmi nap.

Nagy Péter Tibor

Fehér István: A bonyhádi hűségmozgalom történetéhez

(Akadémiai Kiadó, Bp. 1983.)

Hosszabb szünet után újabb kötettel örvendeztette meg olvasóit a Kővágó László által szerkesztett Nemzetiségi Füzetek című sorozat. A Nemzetiségi Füzetek – eddigi kötetei alapján úgy tűnik – azt a célt tűzte ki maga elé, hogy füzetenként egy-egy mozaikkockával tegye teljesebbé történelmi ismereteinket, tegye gazdagabbá, differenciáltabbá nemzeti tudatunkat.

Fehér István beszámol a német nemzetiségi hűségmozgalom 1942-es megalakulásának körülményeiről és végigköveti a hűségmozgalom sorsát a felszabadulásig.

Berecz Ádám a Die Donau hasábjain vette föl először a harcot a Kulturbund, majd a Volksbund ellen, s hamarosan éppen Bonyhádon – a Hitler által kiszemelt központban – szerveződött meg a Hűséggel a Hazáért mozgalom, – amelynek kibontakozása a sztálingrádi vereséget követő időszakra esik, programját pedig 1943. március 15-én fogalmazzák meg. A nácizmus népi-faji nemzetfogalmával a hagyományos magyar politikai nemzetfogalmat állítja szembe, a Volksbund ellenes propagandája következtében egyre többen lépnek ki a Volksbundból, véres összetűzésekre kerül sor a hűségmozgalmisták és a volksbundisták között. A Volksbundból való kilépés megkönnyítésére Polster János püspökladányi jegyző készített veszélytelen sablonszöveget. Változatos formában dúl a harc a két német szervezet között. A legsúlyosabb ez a három SS toborzás körül, Basch volksbundvezér veszélyesebbnek érezte a helyi hatalmasságokat, és a magyarbarát németeket, mint a magyar kormányt. A német megszállás után a Volksbund egyértelműen felülkerekedett, számtalan gyilkosságot követve el hűségmozgalmisták ellen, akik közül néhányan a fegyveres antifasiszta ellenállásig is eljutottak.

A könyv az emigráció szakirodalmának kritikai ismertetésével zárul.

A szerző néha túlságosan helytörténeti módszerrel dolgozta fel témáját. Szemmel láthatóan minden szórványadatot hasznosított, így a kivételes jelenségek nem különülnek el világosan a tipikustól. Úgy tűnik, a szerző nem érezte feladatának elemezni, hogy a hűségmozgalom léte hogyan illesz-

kedik a sajátos magyar kétkulacsos politikához, — merthogy illeszkedett, az bizonyos, hisz magasrangú állami tisztviselők a mozgalom vezetői! Elgondolkoztató az, hogy ideológiailag nem bonyolultabb-e ez a kérdés, mint az egyszerűen progresszív funkciót betöltő nacionalizmus? Nem értékelhetjük ezt valami továbbélő hungarus-tudatnak, esetleg más specifikus jelenségnek?

Mindezt azonban nincs jogunk számonkérni a rendkívül alapos kutatómunkával megírt könyvön, hisz csupán azt a szerény címet viseli: A bonyhádi hűségmozgalom történetéhez. E kis füzet tökéletesen megfelel a bevezetőben jelzett nélkülözhetelen mozaikkocka funkciónak, olvasásra minden érleklődőnek melegen ajánlom.

Nagy Péter Tibor

Riadj magyar!

(1848-1849 fametszetes ponyvái, csatakrónikái. Magyar Hírmondó. Magvető Kiadó, Budapest, 1983.)

Az őskor kultúráját többek között állatcsontokon, nyílhegyeken, cserépdarabokon keresztül vizsgáljuk. Az elmúlt századoknál már hajlamosak vagyunk arra, hogy elsősorban vagy kizárólagosan a kor tudományos munkáira, a sajtóra és a ma is művészi értékűnek tartott alkotásokra támaszkodjunk. Pedig milyen sokat mond egy falusi festett dísztányér Kossuth — rosszul sikerült — arcképével és az Éljen a haza! felirattal! Milyen sokat mond egy fénykép Katonakorom emlékére aláírással, egy konyhai falvédő, egy díszdoboz néhány szava! Irodalmunkban is megtalálhatók „az egyszerű, naiv, hétköznapi tárgyak." Ezt fedezte fel a nagyközönség számára is a Magyar Hírmondó sorozat, s jelenteti meg már nem is első kötetét, amely az irodalom „ipari hulladékából" mutatja be történelmünk egy korszakát.

A históriás ének már az ókorban az egyik legelterjedtebb irodalmi műfaj volt. Olyan alkotások születtek ekkor — melyek ezen irodalmi kategóriába sorolandók —, mint a Biblia, az Iliász, az Aeneis. (Ázsiai, afrikai népeknél még századunkban is dívott, néhol még ma is élő a históriás ének.) A középkor elszigetelt és ugyanakkor mégis mozgó-mozgalmas településeivel, háborúival, a hírterjesztés hiányával kedvezett a históriás énekek, főleg annak sajátos változatának, a tudósító éneknek. A tömegkommunikáció hiányában vándor énekesek vitték a híreket, főleg háborúkról, de más eseményekről is, például járványról, hírhedt bűnesetekről stb. Magyarországon a műfaj legnagyobb alakja, kivételes képességű művésze Tinódi Lantos Sebestyén, aki főleg a török háborúkról tudósít. Tinódinak még vannak követői, de a 16—17. században a magyar alkotásokat is — nemcsak a magyarokat — a németországi, német nyelvű, többek között a magyarokat is érintő témákat feldolgozó, illusztrált irodalom szorítja ki. A 18. század közepétől, a magyarországi nyomdák szaporodásával ismét egyre több tudósító ének keletkezik. Az első fennmaradt Szegedinác Péró felkelésével foglalkozik, s a sor elvezet az 1848—49-es szabadságharcig. Utána a műfaj elsorvad.

Pogány Péter, a kötet előszavának írója így jellemzi a 48-as tudósító éneket: